

LUMENGGAN SI LAHAT TALA

Yakan

LUMENGGAN SI LAHAT TALA

(Traveling to Far Places)

written
by
Titing Sakinal and Tawira Ilul

Illustrated
by
Dan Elkins and Elaine Gaulden

SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS-Philippines, Inc.
TRANSLATORS

1987

PUBLISHERS

Published
in cooperation with
Bureau of Elementary Education
and
Institute of National Language
of the
Department of Education, Culture and Sports
Manila, Philippines

Additional copies of
this publication
may be obtained from:

Box 2270
Manila

REPRINT

Yakan
Storybook

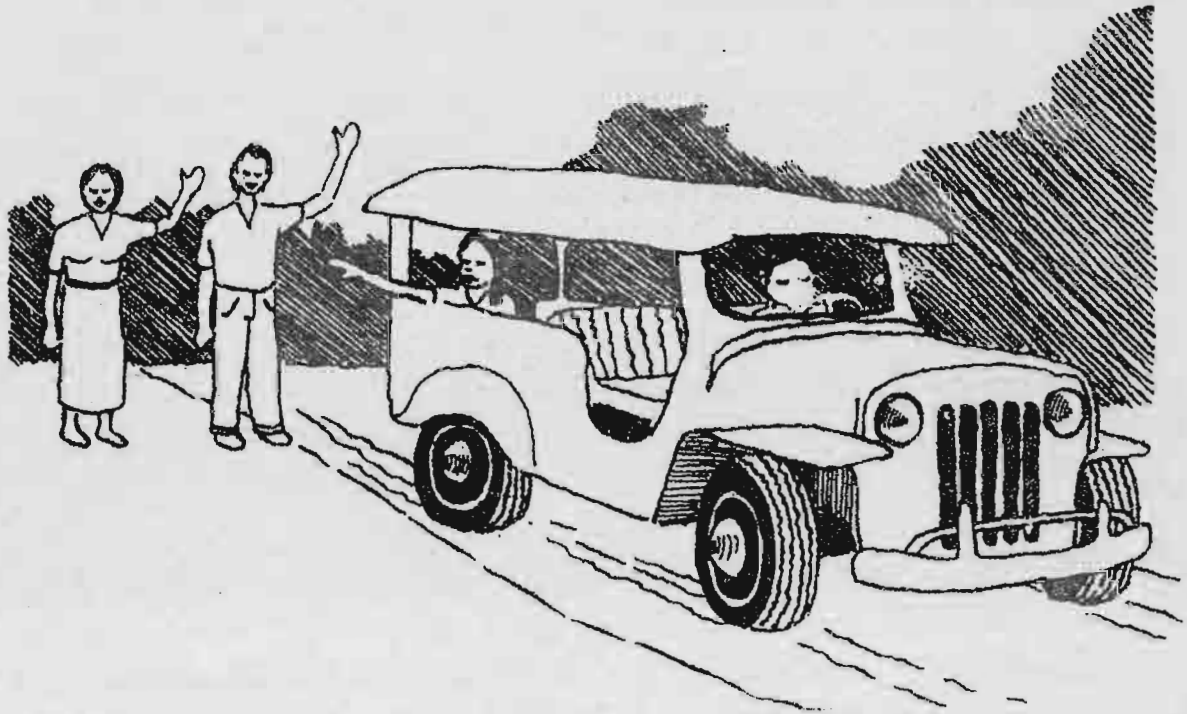
50.22-1286-7.5C   54.20P-866055N

ISBN 971-18-0050-0-

Printed in the Philippines
SIL Press

LUMENGGAN SI LAHAT TALA
(Traveling to Far Places)

	Umbul (Page)
Palengnganku hap Nasulihin (My Trip to Nasuli)	Titing Sakinal . . . 2
Hap Manila' (To Manila)	Tawira Idul 11
Hap Balangao (To Balangao)	Tawira Ilul 14
Si Manila' (In Manila)	Tawira Ilul 18

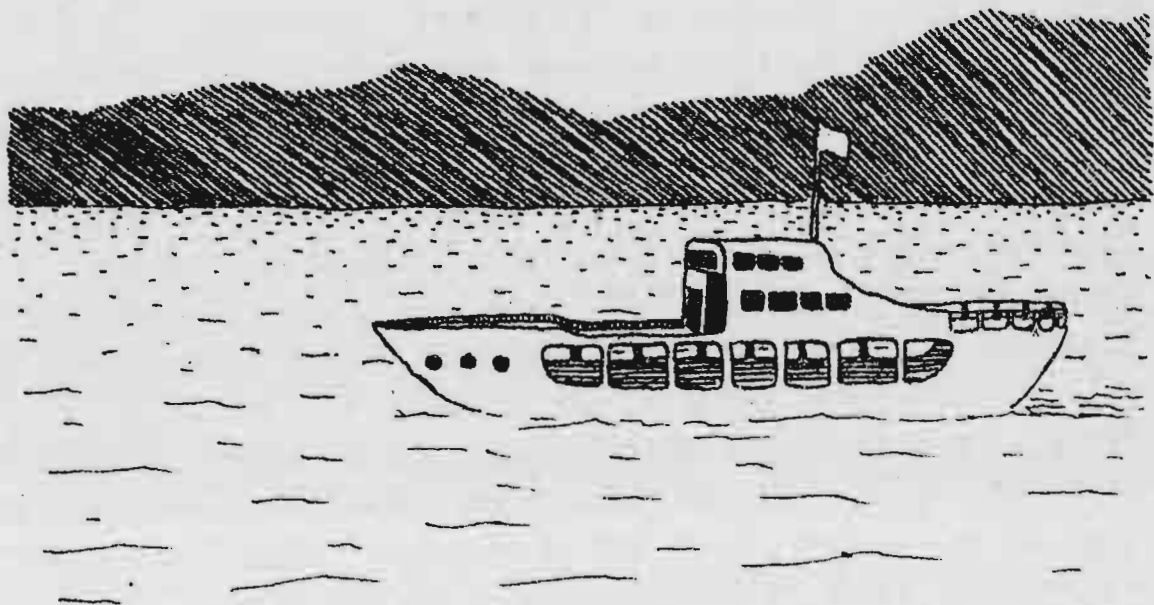

I' ne lumenggan jipin

Palengnganku hap Nasulihin

Aka-aka inin sabab palengnganku hap lahat Nasuli. Nasuli inin dambuwa' kaluma'an la'i si probinsiya Bukidnon si pu' Mindanao. Bu lahat inin si tengnga'-tengnga' lahat, tala amban tahik.

Pegge' hap Nasuli ku sarang ku keg ine, pegge' dina'ak du ku we' si Ina' duk si Amma'. Sawe'kun si Diyang. Pagtahala' kami duk si Diyang amban luma' magtuwi kami nuhut jip bu manalus si pantalan. Pagduwa'i kami amban jip magtuwi kami mana'ik diyata' lansa hap Sambowanganin. Pegge' la'i ne kami diyata' lansa, ou, kuwe' hāp ine tahikin, ga' niya' goyak-goyakne, tino'ong hadja tahikin. Ubus bu pahaleng ku balik. Pagpayamku lahat Basilanin ou, kuwe' hāp ine. Si dengkepak puru umus duk si dengkepakin puru bangkewan. Duk bisan kite tala amban pu'-pu' Basilan kakitete du isab Punu Kubungin pegge' kuwe' langkew ine.

Pagtekka kami si pantalan Sambowanganin magtuwi ne kami pi si luma' bagaykun. Dansangem kami la'i si iye tuli. Pagsalungin tinuran ne kami we' ne hap landing ariplanuhin. Oh, landes manamal ulanin maglasey si kalsarahin. Bang niya' jip palabey misik padiyata' bohe'in, bu agen-agen malkina jipin ta'abut we' bohe'in.

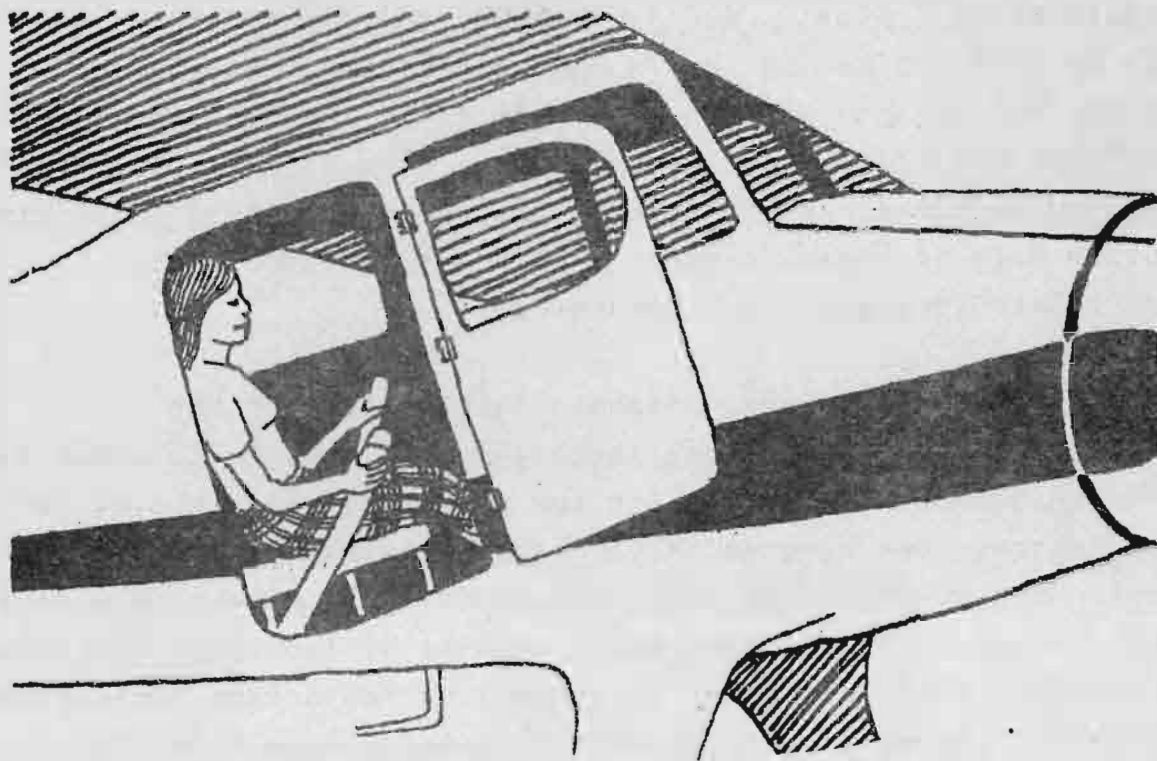
Ga' du kami teggel la'i si paglandingan tekka ne me' lella sawe'kami magtuhut si Nasulihin. Tellungan siye lella. Mangagadngagadin ne kami ariplanuhin la'i si pag'agadan me' pasahero ariplanuhin enande terminal. Ga' du tiggel tekka ne ariplanu panuhutan kamihin. Ariplanu inin diki'-diki' du isab duk iye du isab bantuk hadjenen siguwe isab ennem pasahero duk duwe paylotnen. Ubus bu tinilew we' paylotin en kamihin duk sinulat we' ne kemon suku kami manuhutin. Pegge' sine-sine a'a manuhut si me ariplanuhin subey sinulat enden.

Song pasakey ne si ariplanu

Ubus bu magtuhut ne kami kemon pi si ariplanu panuhutan kamihin. Pegge' mana'ik ne kami kemon diyalem ariplanuhin dina'ak ne kai we' paylotin magtoket kuwero si betteng kami. Pegge' sine-sine nuhut ariplanu, bisan si ariplanu hadje, subey magkuwero duk ga'i humawan. Luwal ku magsaye, pegge' magkuwero ne ku, pa'in sawe'kun: "Aku ga'i ku ta'u magkuwero." Iye pagsayehankun, pegge' tinabangan kami we' sawe' kamihin ngahatul kuwero kamihin.

Pegge' ubus ne kami magkuwero kemon, pinalengngan ne we' paylotin ariplanuhin. Bu hidjul malkinanen duk pales baliyuhin pegge' duwe jaga-jaganen. Bu pina'ubas ne we' ne agak-agak ubus bu pareheng dahu' daddali' bu meke ne mentel mag'ubas palakkes bu pa'engket ne padiyata'. Pa'inku si sawe'kun: "Allo, kuwe' du kite diyalem autu si ariplanuhin." Ga'i du ku isab tinalew pegge' kuwe' du mana'ik punu ariplanuhin.

Magkuwero ne pasaherohin

Pegge' langkew ne ariplanuhin luwal ku nontong-nontong padiyawa'. Pamayamanku me' luma'in duk jipin kuwe' sa' diki'-diki' ine. Ubus bu kakiteku me' pu'-pu'in duk kalahatanin. Basilanin takite, duk me' pu' Sakolin takite du isab. Si dengkepakin me' bangkewan duk si dengkepakin me' umus. Bang tapit si higad pu'in pamayamante tahikin gaddung, bang tala ne amban higad pamayamanten tahikin bilu ne kemon, pegge' lalem te'ed tahikin. Takiteku du isab lahat Olotangga duk Cotabato City.

Pegge' talabey kami lahat Cotabato inin magtuwi ne hep ariplanuhin pahantak duk maglinggangan. Magtuwi ku tukeddut bang we'ey ariplanuhin sa inin. Ine kew pegge' si kagabunan palabey ariplanuhin. Duk bang ga' niya' gabun takiteku isab niya' luha basakan duk me' tebbuhan, duk luha pe me' gulangannen, duk niya' bohe'de hadje. Pegge' song tapit ne kami si landingan Nasulihin, ariplanuhin papandak-pandak ne. Luwal ne hadja kami mayam-mayam padiwaya', ine kew, pagpayam kami si landing Nasuli ne kami.

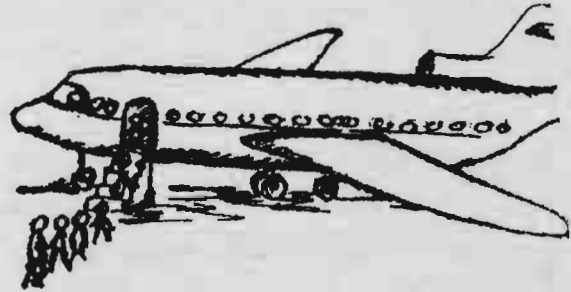

Ngite ku pu'-pu'in amban dem ariplanu

Si paglandingan me' ariplanuhin ga'i du isab luha, sa datag hadja duk lukut lapas kemon. Duma'in kuwe' si Sambowangan, la'i si Sambowanganin sinemento kemon. Takiteku ne siye me' manampang kamihin la'i si landing. Ubus bu duwa'i ne kami kemon duk ineddo' ne me' bino'o kamihin bu magtuhut ne kami hap luma' patenna'an kamihin.

H a p   M a n i l a'

Inin aka-aka sabab bakas pa'amban Manila' kamihin. Tagna' kami harap pi, tahala' kami amban Sambowangan kohap ne. Panuhutan kamihin ariplanu mahadje iyan. Tekka kami la'i si landingan Manila' sangem ne manamal. Tahala' kami amban landing nuhut autu pi si luma' papihan kamihin. Pagta'abut isab subu-subu, asal lindem pe te'ed manamal lumengngan ne isab kami tudju lahat enande Bagabag la'i si Luson (Luzon). Tala te'ed manamal. Walu' ora kami si lan. Lumengngan subu-subuhin ba'ahu tekka kohap. Bisan isab nuhut buslain hāp te'ed, aku song ne ku ga'i kasandal. Lammahan ne ku manamal. Bang patekka isab padeheng buslainin, ubus duwa'i isab

Mana'ik ne me' a'ahin
dem ariplanu

me' a'ahin ngadday, atawa magbelli ine-ine ne hadja me' takakan-
kakan. Niya' kaddayan pangaddayan kami ga' niya' la'ukne seddili,
luwal bawi. Kami luwal hadja mangan buwas da bayu'. Pagla'i kami
si Bagabag pinanolo'an isab kami magtayip. Kahaba' ellew
da'ora-da'ora kami pinanolo'an. Niya' kami dam bulan duk tenga'
la'i.

Bang patekka maglengngan-lengngan isab kami la'i. Bakas kami
nabu' si enande Solano. Pagmole' kami teddak hep bettis jip
kamihin. Bu luwal kami dende kemon,
gana' lella kami. Ga'i hep takole'
kami muwibud siput bettis jipin.
Keypara niya' gasulinahan tapit.
Ubus harap pi sawe' kamihin ngeddo'
niya' lella dina'ak ngaganti'an
bettis jipin. Na iye ne miya'an
ba'ahu kami tapa hap luma'.

Palat ne bettis jipin

Mangan dem kaddayan

Buslain hadje

H a p   B a l a n g a o

Bakas isab kami lumengngan mintedde hap lahat me' bangsa Balangao. Mag'ariplanu, pegge' ga' niya' kalsara hap pi. Tala pe te'ed lahat miya'an amban Bagabag, saguwa' papi kami miya'an da ellew du kami la'i. Duwempu' minutu du kami si lan pegge' mag'ariplanu. Duk ngagad ne ariplanuhin la'i.

Seddili te'ed isab lahat mala'ihin. Langkew me' pununen, duk ekka. Magbasak du isab me' a'a mala'ihin. Subey duma'in binadja' pegge' ga' niya' kabew la'i. Hatu ga'i kapapihan kabew lahat miya'an pegge' bid manamal. Me' basakden diyata' punu. Kuwe' bantuk haren basakden, magpangkat-pangkat ne hadja.

Duk seddili isab bantuk pagsemek me' a'a mala'ihin. Magpanyap du isab siye maggantung li'ug, saguwa' me' manik bu hadje.

Dende bangsa Balangao

Duk maggallang du isab siye, agen ne putus lengngenden we' gallang. Duk pinekkes isab kokden duk manik du isab. Bang matu'uhin ko' pagsemmecken magsollet hadja. Saguwa' pala'i kami miya'an luwal du duwangan takite kami magsolletin.

Niya' isab luma' papihan kami, maka'akan pe isab kami la'i. Kinakan kamihin buwas duk wadjit duk la'uknen sayul. Ga' niya' kenna la'i. Pegge' tala manamal tahikin, duk pegge' me' a'a dem gulangan siye. Ga' niya' tabu'an tapit. Saguwa' niya' isab iskulan la'i. Ga' du kami teggel la'i si luma' miya'an. Ubus hadja kami mangan, balik ne kami harap pi si ariplanu. Saguwa' lanin asal bid duk pisak. Duk magtuntut apil-apil. Bisan pinayaman tapit, tala bang ilengngan, pegge' libuwad lanin. Kohap ne ba'ahu kami tekka si Bagabag balik.

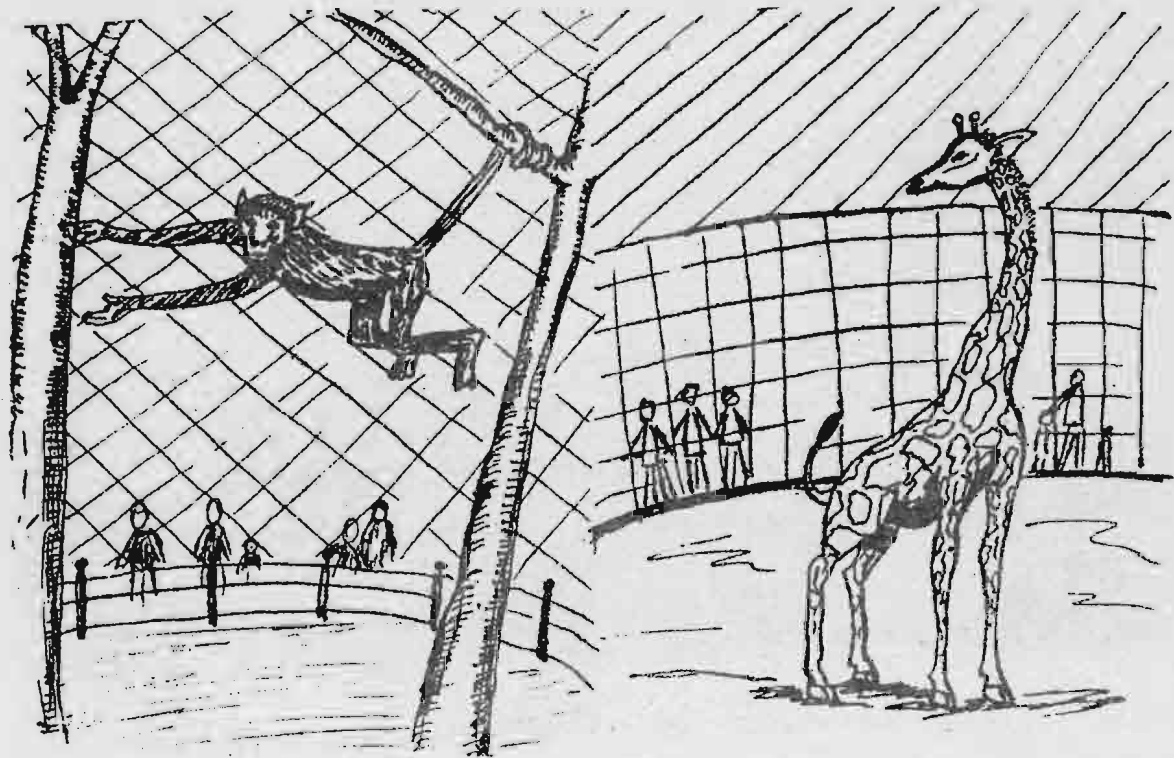
Me' basakan diyata' punuhin

S i M a n i l a'

Ubus miya'an balik ne isab kami hap Manila'. Ampat bahangi kami la'i si Manila. Daran kami magpasiyal la'i. Tapī kami si ka'ekkahan me' hayep la'i. Ekka te'ed bayu'-bayu'an hayep la'i. Me' gadja duk me' bayu'-bayu'an kuya'. Maghadje-diki' ne hadja kuya'in. Niya' me' kuya' ittem duk abu duk me' kabang. Niya' isab la'i me' kabew diki'. Duk me' sawe kuwe' me' hadje ine bu ekka.

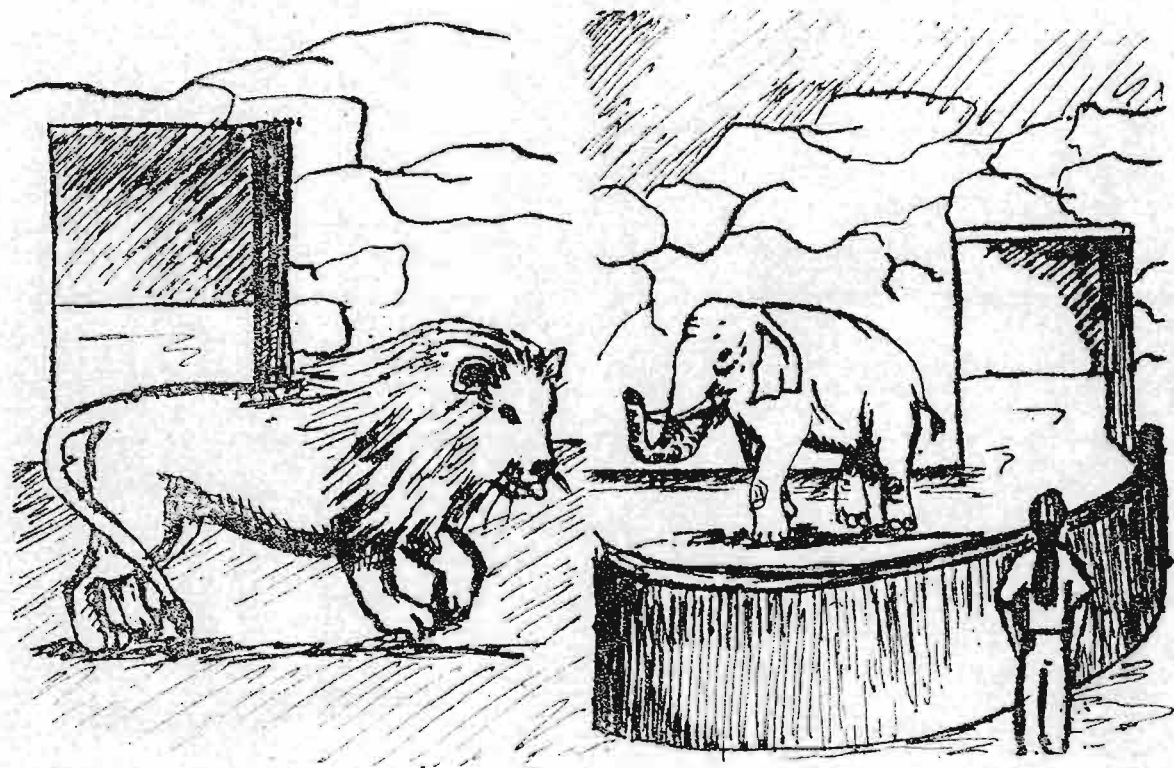
Bakas isab mintedde masiyal isab kami hap enande Luneta, maka-sinna-sinna du isab. Niya' me' bohe' ngissaw padiyata' duk niya' delos kuwe' hadje ine. Malkinanen dem bulak, lumeronen jambangan ti-ti. Duk niya' isab mapa Pilipinas dem bohe'.

Ngadday kami la'i. Me' a'a magkaddayin umew siye kemon. Pag-bissaden magsinyas, bang ga'i isab, sulat hadja pagbissaden.

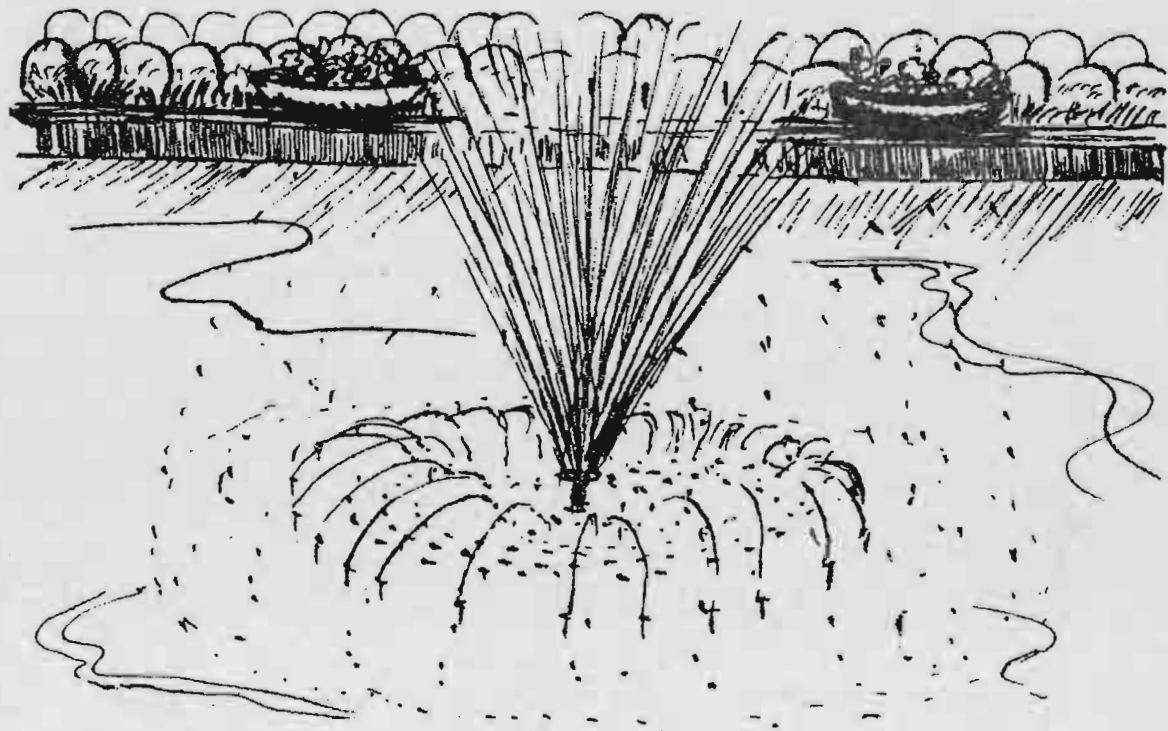
Kuya'

Giraffe

Lima'ung

Gadja

Si Luneta

Bang patekka bang ga'i kami masiyal, la'i hadja kami si luma' pabāk-bāk. Bang patekka maglangihan isab. Niya' paglangihan si bihing luma', hininang-hinang hadja we' de kuwe' limbu-limbu. Ga'i ku tantu bahani pegge' niya' kalalemanne. La'i ku hadja si higad-higad.

Bakas mintedde sangem, pi isab kami lumengngan ngadday ais kerim (ice cream). Maglengngan hadja kami pegge' tapit du si luma' pala'ihan kamihin. Hāp te'ed Manila'in, hadje manamal duk ekka puweblone.

Ang aking Paglalakbay
Patungong Nasuli

Ang kuwentong ito ay tungkol sa aking paglalakbay patungo sa lugar na tinatawag na Nasuli. Ang Nasuli ay pulu-pulutong na mga bahay (maliit na lugar) sa lalawigan ng Bukidnon sa pulo ng Mindanao. Ang lugar na ito ay nasa gitna ng katihan at malayo sa dagat.

Patungo pa lamang kami roo'y masayang-masaya na ako sa dahilang pinayagan ako ng aking mga magulang na pumaroon. Mula sa aming bahay, nagdyip kami papunta sa pantalan. Nang kami ay makababa sa dyip, lantsa naman ang aming sinakyan papuntang Zamboanga. Napakaganda ng dagat nang kami'y nasa lantsa. Waleng kaalon-alon at napakalinaw ng tubig. Iginala ko ang aking paningin at sa di kalayuan natanaw ko ang Basilan. Napakaganda nito! Ang nasa isang panig nito ay pawang mga buhangin at sa kabila naman ay mga bakawan at kahit malayo pa kami sa Basilan, kitang-kita namin ang bundok na tinatawag na Kubung at ito ay napakaganda.

Nang kami'y makarating sa Zamboanga, kaagad kaming nagtungo sa bahay ng aking kaibigan. Sa kanilang bahay kami nagpalipas

ng magdamag. Nang mag-umaga na inihatid niya kami sa airport. Umuulan noon nang malakas at baha sa mga kalye. Nang may sa daraang dyip, at ang tubig ay tumilamsik anupa't halos ay umabot na sa motor ng dyip.

Hindi pa kami halos nagtatagal doon sa paliparan nang may dumating na tatlong lalaki. Napag-alaman naming makakasama namin sila papunta sa Nasuli. Naghintay kami ng eroplano doon sa sa lugar na pinaghihintayan ng mga pasahero. "Terminal" ang tawag nila rito. Hindi nagtagal, dumating ang eroplanong sasakyan namin. Maliit lang ang eroplano at sa hitsura ay nakapaglululan lang ng anim na pasahero at dalawang piloto. Pagkatapos ay itinanong sa amin ng piloto ang aming pangalan at isinulat niya ang mga pangalan ng mga sasakay sapagka't kailangan ito ng sinumang sasakay sa eroplanong iyo.

Pagkatapos, lumulan na kaming lahat sa eroplano. Nang makaakyat na kami sinabi sa amin ng piloto na ayusin namin ang aming sinturon. Sapagka't lahat ng naglalakbay sakay ng eroplano, maliit man o malaki ay dapt nakakabit ang sinturon, upang hindi siya mapatapon sa hangin. Tumawa ako ng tumawa pagka't sabi ni Diyang, "Hindi ako marunong magkabit nito." Natawa ako sa dahilang tinulungan pa kami ng isa sa aming mga kasama na mag-ayos ng sinturon.

Nang maikabit na namin ang aming sinturon, pinaandar na ng piloto ang eroplano. Napakaingay ng motor at napakalakas ng hangin pagka't dalawa ang elisi nito. Pinaandar ito nang marahan sunod, pinatigil itong sandali at pagkatapos ay pinatakbong muli, nagtipon ng bilis at tumaas. Sinabi ko kay Diyang, "Naku parang awto itong eroplanong ito." Hindi ako natakot pagka't damdam ko'y umaakyat lamang ito sa bundok.

Nang nasa himpapawid na ang eroplano, tumingin ako sa ibaba. Tila mga laruan ang tingin ko sa mga bahay at dyip dahil sa kaliitan ng mga pulo at bayan. Makikita ang Basilan pati na ang pulo ng Sakol. Sa isang panig ay mga bakawan at sa kabila nama'y buhanginan. Sa malapit sa hangganan ng pulo, ang dagat ay parang berde. Pag naman ito'y malayo sa pampang, kung tingnan nama'y asul pagka't napakamalalim. Nakita rin namin ang pulo ng Olotangga at ang Lunsod ng Cotabato.

Nang dumaraan kami sa Cotabato, kapagdaka'y kumalog at umindayog ang eroplano. Nagulat ako at nagtaka kung bakit ganito ang nangyayari sa eroplano. Ano sa palagay ninyo? Sa dahilang kami'y dumaraan sa mga balumbon ng alapaap. Nang makalampas na kami sa mga alapaap, nakita ko naman ang malaking tubigan (palayan) at malaking tubuhan at maluwang na kagubatan. At mayroon ding malaking ilog.

Nang kami'y malapit na sa paliparan, sa Nasuli, bumaba na ang eroplano. Nakatingin pa kami sa ibaba at di namin namamalayan ay nakalanding na pala kami sa Nasuli. Hindi masyadong malaki ang kanilang paliparan. Isa lang itong patag na lugar na puno ng (amorseco) damo. Hindi tulad sa Zamboanga, doon, sementadong lahat.

Naroon ang mga sasalubong sa amin. Pagkatapos, nagbabaan na kami at kinuha nila ang aming mga dala-dalahan at nagtuloy na kami sa bahay na aming titirhang pansamantala.

Ang Paglalakbay sa Maynila at Bagabag sa Luzon

Ang kuwentong ito ay tungkol sa aming paglalakbay patungo sa Maynila. Nagsimula ang aming paglalakbay sa Zamboanga, isang hapon. Sumakay kami sa isang napakalaking eroplano. Gabing-gabi na nang kami'y makarating sa Maynila. Sumakay kami sa taksi mula sa paliparan at nagtuloy sa bahay na aming titirhan. Kinaumagahan, madilim-dilim pa, nagtungo kami sa lugar na tinatawag na Bagabag doon sa Luzon. Talagang napakalayo noon. Walong oras kaming naglakbay. Umaga pa kami noong umalis subali't hapon na nang kami'y makarating doon. Kahit na kami'y sakay ng bus na maganda at may maginhawang upuan dandam ko'y di na ako makatatagal. Nakapapagod ang biyaheng yaon.

Panaka-naka'y tumigil ang bus at ang mga tao ay bumababa upang kumain sa restawran o kaya'y bumibili ng kahi't anong makakain. May nakainan kaming isang restawran na walang ibang tindang pang-ulam kundi baboy kaya kanin na lang ang kinain namin.

Sa Bagabag, tinuruan kaming magmakinilya, isang oras sa isang araw. Isa at kalahating araw kaming namalagi roon.

Lumalabas din kami paminsan-minsan. Minsan pa nga'y nagpunta kami sa lugar na tinatawag na Solano. Noong kami'y pauwi na, naplat ang sinasakyan naming dyip, panay babae pa naman kami. Wala ni isang lalaki. Hindi namin siyempre kayang magkumpuni noon. Mapalad pa rin kami pagka't sa di kalayuan ay may isang estasyong nagbubulkanisa. Nagtungo roon ang isa sa amin at sumundo ng isang manggagawa roon at pinakiusapang palitan ang gulong ng aming dyip. Pagkatapos saka pa lamang kami nakauwi.

Sa Balangao

Minsan nagtungo kami sa lugar ng maga katutubo sa Balangao. Nag-eroplano kami pagka't walang daan patungo roon. Napakalayo ng lugar na iyon mula sa Bagabag, nguni't isang araw lang kami roon. Mga dalawampung minuto lang iyong nilipad ng eroplano. Hinintay na kami roon ng eroplano.

Kakaibang-kakaiba ang lugar na iyon. Matataas ang mga bundok at napakarami. Sa tubigan nagtatanim ang mga tao at hindi sila nag-aararo pagka't walang mga kalabaw doon. Marahil, walang makapagdala ng kalabaw doon dahil sa kataasan ng lugar. Ang kanilang mga palayan ay nasa mga bulubundukin. Baitang-baitang ang mga ito na parang hagdan.

Kakaiba rin kung manamit ang mga tao doon. Ang kuwintas ay bahagi ng kanilang kasuutan nguni't malalaki ang mga butil nito. Nagsuot rin sila ng pulseras. Halos natatakpan na ng pulseras ang kanilang mga braso. Ang mga babae ay gumagamit ng abaloryo sa kanilang buhok. Napag-alaman rin naming ang mga tao roon noong una ay mga nangakabahag lamang. Pero noong kami'y naroon, dadalawa lang ang nakita naming nakabahag.

May isang bahay kaming napuntahan at doon, kami'y hinainan ng pagkain-kain, sinukmani. Gulay lang ang aming pang-ulam. Walang isda roon pagka't ang dagat ay napakalayo at isa pa'y mga taong-gubat sila. Walang malapit na palengke nguni't may paaralan doon. Hindi kami nagtagal doon sa lugar na iyon. Matapos kaming makakain, bumalik na kami sa kinaroroonan ng eroplano. Ang talampas ay mataas at maputik pagka't ito'y nasa tabi ng patubig ng palayan. Kung titingna'y malapit nguni't malayo pag nilakad pagka't ito'y paikót sa bundok. Hápon na nang kami'y makabalik sa Bagabag.

Sa Maynila

Nagbalik na kami sa Maynila. Apat na araw kami roon. Lagi kaming namamasyal. Pumunta kami sa zoo. Iba't-ibang uri ng hayop ang naroon. May elepante at iba't-ibang uri

ng matsing. May maliit, may malaki. May mga matsing na abuhin, itim at batik-batik. May mga kalabaw na pandak. Mayroon ding leon, hipopotamus, giraffe at mga ibon. May malalaking sawa at napakarami nila.

Namasyal rin kaming minsan sa tinatawag nilang Luneta. Napakaganda ng lugar na iyon. Mayroon doong pawnteyn na ang tubig ay bumabalong na paitaas at mayroon ding malaking orasan. Ang motor ay nasa ilalim ng lupa at ang mga bilang ay yari sa halamang sitini. Makikita rin doon sa Luneta ang mapa ng Pilipinas na nasa tubig.

Kumain kami sa isang restawran doon. Bingi ang lahat ng tagapagsilbi roon sa restawrang iyon. Nakikipag-usap sila sa mga tao sa pamamagitan ng pagsenyas o dili nama'y isinusulat nila ang nais nilang sabihin.

Pag nagsawa na kami sa pamamasyal, sa bahay na lang kami at-nahihiga. Kung minsan nama'y lumalangoy kami. May languyan sa malapit sa bahay. Wari ko'y ginawa lamang nila ito pagka't para itong maliit na lawa. Wala akong lakas ng loob na pumunta sa bahaging malalim kaya nasa tabi na lang akong lagi.

Isang gabi, lumabas kami para magsorbetes. Lumakad lang kami pagka't malapit lang ang gawaan ng sorbetes sa lugar namin.

Napakaganda ng Maynila, napakalaki at maraming mapamimilhan.